

سنجش اثربخشی سلسله کارگاه‌های پیشنهادی آموزشی سواد اطلاعاتی به شاغلان تحقیقاتی کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع رسانی

مرضیه سیامک^۱

دکتر فاطمه احمدی نسب^۲

چکیده

متن حاضر بر آن است تا با توجه به نتایج طرح «ارتقای مهارت‌های سواد اطلاعاتی شاغلان تحقیقاتی کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی در مرکز منطقه‌ای اطلاع‌رسانی علوم و فناوری» و استانداردهای سواد اطلاعاتی برای آموزش عالی، عنوان‌های سلسله جلسات پیشنهادی مجری را برای آموزش سواد اطلاعاتی به شاغلان تحقیقاتی کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی برای تشکیل سلسله کارگاه‌های آموزشی ارائه دهد و سپس به سنجش اثربخشی این عنوان‌ها بپردازد. به طور نمونه، در سلسله کارگاه‌های آموزشی برگزار شده در مرکز منطقه‌ای اطلاع‌رسانی علوم و فناوری.

کلیدواژه‌ها: سواد اطلاعاتی، شاغلان تحقیقاتی کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی، کارگاه آموزشی، سنجش اثربخشی، مرکز منطقه‌ای اطلاع‌رسانی علوم و فناوری.

مقدمه و بیان مسئله

با توجه به اهمیت و ضرورت آموزش سواد اطلاعاتی و پیوند جدایی ناپذیر مفهوم سواد اطلاعاتی و یادگیری، سواد اطلاعاتی باید بخشی از تجربه آموزشی هر فرد باشد (قاسمی، ۱۳۸۵). آموزش سواد اطلاعاتی، مهم‌ترین راه برای انتقال مهارت لازم در استفاده از اطلاعات و توانمندسازی افراد برای زندگی در جامعه اطلاعاتی است. آموزش از آن جهت اهمیت دارد که بر اساس هدف‌های از پیش تعیین شده، برنامه مدون

۱. عضو هیئت علمی مرکز منطقه‌ای اطلاع‌رسانی علوم و فناوری siamak@ricest.ac.ir

۲. عضو هیئت علمی مرکز منطقه‌ای اطلاع‌رسانی علوم و فناوری

و شیوه مناسب انجام می‌گیرد و در مقایسه با شیوه آزمون و خطا، که برخی افراد برای کسب تجربه استفاده می‌کنند، بسیار اثربخش است. مسئله این است که بدون آموزش، افراد انرژی و وقت زیادی را از دست می‌دهند؛ مسئله‌ای که در جهان پرشتاب و رقابتی امروز جایی ندارد (عاصمی، ریاحی‌نیا و زندیان، ۱۳۹۰). آموزش مهارتهای سواد اطلاعاتی، مهارتی مورد نیاز شاغلان تحقیقاتی کتابخانه‌ها و مراکز اطلاعاتی نیز هست، زیرا آنها بیش از سایر گروه‌ها با پژوهش و کمک به پژوهشگران در امر تحقیق مواجهند. بنابراین، مهارتهای سواد اطلاعاتی آنان باید ارتقا یابد تا در امر یادگیری مادام‌العمر به صورت خودآموز یاری‌شان دهد و گامی مؤثر در کسب مهارتهای سواد اطلاعاتی به صورت خودجوش در بین جامعه مورد مطالعه باشد و آنها را در جهت ساختن چارچوبی برای «چگونه یادگرفتن» یاری دهد. همچنین، مبانی رشد مستمر در حیات شغلی، تحصیلی و نیز ایفای نقش به مثابه شهروندان و اعضای آگاه جامعه را در اختیار آنان بگذارد. بنابراین، آنان نیازمند کسب مهارتهای لازم سواد اطلاعاتی برای خدمت به جامعه‌اند و باید بر آموزش همیشگی و مادام‌العمر آنان تأکید شود. لازم است مفهوم سواد اطلاعاتی در برنامه‌های یادگیری آنها گنجانده و ادغام شود، به طوری که فراگیران بتوانند نقش یک رهبر را در تجهیز افراد و مؤسسه‌ها ایفا کنند (زمانی، ۱۳۸۲).

از آنجا که در ایران تاکنون تلاشی جدی برای ارتقای مهارتهای سواد اطلاعاتی شاغلان تحقیقاتی کتابخانه‌ها و مراکز اطلاعاتی انجام نگرفته است و در حالی که انتظار می‌رود شاغلان تحقیقاتی کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی سواد اطلاعاتی بالایی داشته باشند، شواهد و یافته‌ها چنین چیزی را اثبات نمی‌کنند و سطح سواد اطلاعاتی متوسطی را برای آنها نشان می‌دهند (پورنقی، ۱۳۸۷؛ تفرشی و انگورج تقوی، ۱۳۸۷؛ رضوان، کوکبی و بیگدلی، ۱۳۸۸؛ شایگان فرد، ۱۳۸۸؛ پاکدامن، ۱۳۸۹). بنابراین، این مهارتها باید به آنها آموزش داده شود.

با بررسیهای انجام گرفته مشخص شد بهترین شیوه آموزش بزرگسالان، برگزاری کارگاه‌های آموزشی است (حقانی و خدیوزاده، ۱۳۸۸). در این اثر، سعی بر آن است که نتایج اجرای طرح پژوهشی «ارتقای مهارتهای سواد اطلاعاتی شاغلان تحقیقاتی

کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی در مرکز منطقه‌ای اطلاع‌رسانی علوم و فناوری» در خصوص طراحی، آزمون، اجرا (آموزش) و ارزیابی سلسله کارگاه‌های پیشنهادی آموزش مهارت‌های سواد اطلاعاتی پایه به شاغلان تحقیقاتی مرکز منطقه‌ای اطلاع‌رسانی علوم و فناوری، به طور نمونه به عنوان یکی از مراکز اطلاعاتی کشور ارائه شود.

«کارگاه‌های آموزشی برنامه‌های خاصی هستند که با هدف‌های مشخص و از پیش تعیین شده جهت ایجاد مهارت‌های مورد نظر برای افراد مورد آموزش طراحی می‌شوند و افراد را به صورت غیرمستقیم درگیر فرایند حل مسئله و نتیجه‌گیری می‌کنند» (فدایی، ۱۳۸۱). تعداد افراد شرکت‌کننده در کارگاه به طور معمول ۱۰ تا ۱۵ نفر و حداکثر ۲۵ تا ۳۰ نفر است. هر کارگاه به طور عمده از سه قسمت تشکیل شده است:

۱. سخنرانی (یک ششم کل زمان کارگاه را به خود اختصاص می‌دهد)
۲. بحث گروهی و کار در گروه‌های کوچک (دو سوم زمان کارگاه را به خود اختصاص می‌دهد)
۳. جلسه ارائه کار گروه‌ها و مشارکت جمعی (یک ششم زمان را به خود اختصاص می‌دهد) (عباباف، ۱۳۹۱).

کارگاه‌های آموزشی از لحاظ ارتقای سطح دانش و تجربه افراد، بویژه افراد سازمانی در جهت بهبود و افزایش کارایی سازمان، اهمیت ویژه‌ای دارند. کارگاه‌های آموزشی ابزار مناسبی برای ارائه جدیدترین و به روزترین اطلاعات به افراد شرکت‌کننده و افزایش مشارکت فعال و یادگیری مسئله‌محور هستند که روند انطباق و تغییر روشها و سیاست‌های سازمانها را تسهیل می‌کنند (فدایی، ۱۳۸۱؛ و نوه ابراهیم، ۱۳۷۲).

اصول برگزاری کارگاه‌های آموزشی

به منظور برگزاری موفق کارگاه، باید از اصول و گام‌های مختلفی با عنوان‌های سازماندهی، هدف‌گذاری، نیازسنجی، هماهنگی، فرصت‌های برابر و آموزش گروهی، فضای مناسب و ارزیابی پیروی شود که در ادامه توضیح مختصری در مورد آنها ارائه می‌شود:

۱. **سازماندهی:** در گام اول باید هیئت اجرایی کارگاه را تعیین کرد تا با تقسیم وظایف، در مورد برنامه آموزشی، شیوه انتخاب شرکت‌کنندگان و امکانات و ابزارهای آموزش تصمیم‌گیری شود.
۲. **هدف‌گذاری:** باید قبل از اجرای کارگاه، هدف از برگزاری آن را مشخص کرد. البته، باید در نظر داشت که هدف غایی، ارتقای دانش و ایجاد مهارت در شرکت‌کنندگان در کوتاه‌ترین زمان ممکن است.
۳. **نیازسنجی:** در برخی از منابع، این اصل گام نخست در برگزاری کارگاه است (مختارپور، ۱۳۸۹). در این گام، باید نیازهای شرکت‌کنندگان تعیین و بر اساس آن کارگاه برگزار شود تا رضایت و موفقیت بیشتری حاصل شود.
۴. **هماهنگی:** باید بین تخصص افراد شرکت‌کننده و سطح علمی آنها و مواد آموزشی کارگاه، هماهنگی لازم برقرار باشد.
۵. **فرصتهای برابر:** تنها در صورتی می‌توان برای شرکت‌کنندگان در کارگاه فرصت برابر ایجاد کرد که تعداد افراد شرکت‌کننده براساس معیارها و اصول علمی تعیین شود. در این صورت، افراد شرکت‌کننده فرصت کافی و برابر را برای مشارکت فعال در بحثها و یا انجام تمرینها به دست می‌آورند.
۶. **آموزش مشارکتی و گروهی:** در کارگاه، برخلاف آموزشهای سنتی که اغلب معلم‌محور است، آموزش، کاملاً فراگیرمحور است؛ یعنی مدرس و فراگیر آزادانه و مستقیم با یکدیگر تبادل نظر می‌کنند و هدف، مشارکت فعال افراد شرکت‌کننده است، به طوری که آموزش به صورت مستقیم و تجویزی صورت نمی‌گیرد و عموماً مسئله محور است. در انجام این مهم، توصیه می‌شود کارگاه در سه مرحله سخنرانی مدرس، کار گروهی و پرسش و پاسخ انجام شود.
۷. **فضای مناسب:** کارگاه باید در فضای مناسب آموزشی و با امکانات مورد نیاز مانند وایت برد، میکروفون، رایانه و دیگر مواد آموزشی مورد نیاز، برگزار شود.
۸. **ارزیابی:** در مورد کارگاه، ارزیابی اهمیت زیادی دارد و دو هدف عمده را دنبال

سنجش اثربخشی سلسله کارگاه‌های پیشنهادی آموزشی سواد ... / ۲۳۷

می‌کند: الف) بررسی و اصلاح محتوای برنامه آموزشی و روش تدریس ب) اطمینان از تحقق هدفهای کارگاه.

البته، ارزیابی در صورتی دقیق‌تر است که به صورت پیش آزمون و پس آزمون انجام شود تا از ایجاد تغییر در افراد شرکت‌کننده اطمینان حاصل شود (فدایی، ۱۳۸۱؛ نوه ابراهیم، ۱۳۷۲).

در این بخش، آثار مرتبط با این موضوع مرور می‌شود:

«پریرخ» (۱۳۸۳) در اثری به سنجش اثربخشی کارگاه‌های آموزشی مهارت‌های سواد اطلاعاتی پرداخت. این پژوهش با استفاده از پیش آزمون و پس آزمون به سنجش نیاز برای فراگیری سواد اطلاعاتی و میزان اثربخشی کارگاه‌های سواد اطلاعاتی پرداخت. ابزار نیازسنجی پرسشنامه‌ای بود که بر اساس نظریه‌ها، تجربه‌ها و نیز استانداردهای سواد اطلاعاتی طراحی شد. نتایج به دست آمده نشان داد تقریباً تمام دانشجویان به مهارت‌های سواد اطلاعاتی نیاز دارند. همچنین، تفاوت معناداری بین مهارت‌های سواد اطلاعاتی آنان قبل و بعد از شرکت در کارگاه‌ها و بعد از آن دیده شد.

«پریرخ، ارسطوپور و نادری» (۱۳۹۰) در پژوهشی، اثربخشی کارگاه‌های آموزشی سواد اطلاعاتی برای دانشجویان تحصیلات تکمیلی را بررسی کردند. ۲۰ نفر از دانشجویان کارشناسی ارشد در دو گروه «روانشناسی و علوم تربیتی» و «کتابداری» آزمودنیها را تشکیل دادند. دو پرسشنامه، که با سؤالهای باز طراحی شد، مشاهده و بررسی و تحلیل تمرینها بستر لازم را برای گردآوری اطلاعات به وجود آورد. پرسشنامه اول برای شناسایی ویژگیهای شرکت‌کنندگان و زمینه موضوعی پژوهش در دست انجام آنها و پرسشنامه دوم، که در پیش آزمون و پس آزمون استفاده شد، میزان درک آنها از مفاهیم سواد اطلاعاتی و مهارتهای مربوط را سنجید. زیرساخت پرسشنامه دوم را استانداردهای سواد اطلاعاتی ACRL تشکیل داد. محتوای کارگاه‌ها، که برای گروه اول و دوم به صورت مجزا برگزار شد، بر پایه نیازهای تعیین شده آزمودنیها شکل گرفت. در طول کارگاه، هر آزمودنی بر پایه موضوع مورد تحقیق خود به جستجو و فعالیت پرداخت.

نتایج نشان داد هر چند گروه اول در پیش‌آزمون مشخص کردند که درک مناسبی از مفاهیم سواد اطلاعاتی ندارند، ولی هر دو گروه در پس‌آزمون مفاهیم را درک کردند و پاسخهای مرتبطی به سؤالات دادند. هر دو گروه در پیش‌آزمون به مشکلاتی مانند روبرو شدن با بازیافتهای زیاد، در برخی مواقع عدم کاربرد کلید واژه‌هایی که انتخاب می‌کنند و ناتوانی در استفاده از بازیافتهای اشاره کردند. نتایج پس‌آزمون مشخص کرد همه آنها از نتایج کارگاه رضایت دارند و دریافتند که چگونه دامنه موضوع را محدود کنند، به اطلاعات دست یابند و از آن در فرایند پژوهش استفاده نمایند.

«نستور»^۱ (۲۰۰۶) در پژوهشی، یک کارگاه سواد اطلاعاتی برای توسعه اعضای هیئت علمی در مدرسه کرانبوری^۲ تشکیل داد. در این طرح، از پیش‌آزمون و پس‌آزمون برای ارزیابی سطح سواد اطلاعاتی اعضای هیئت علمی قبل و بعد از شرکت در کارگاه‌ها استفاده شد. مقایسه نتایج پیش‌آزمون و پس‌آزمون نشان داد مهارتهای معلمان به طرز قابل توجهی پس از گذراندن دوره بهبود یافته است.

روشها

تحقیق حاضر از نظر هدف یک تحقیق کاربردی و از نظر روش گردآوری داده‌ها یک تحقیق توصیفی از نوع تحقیق ارزشیابی است. تحقیق ارزشیابی به ارزش‌گذاری درباره فواید اجتماعی، مطلوب یا مؤثر بودن یک فرایند، محصول یا برنامه می‌پردازد و به کاربرد یافته‌های خود توجه دارد و اغلب با توصیه‌هایی در جهت اقدامهای سازنده همراه است و در پی یافتن قوانین کلی و قابل‌گسترش به سایر موقعیتهای نیست (سرمد، بازرگان و حجازی، ۱۳۷۷).

ابزار تحقیق پرسشنامه محقق ساخته، براساس طیف لیکرت است. ابزار اندازه‌گیری در سه بخش به بررسی نظرهای افراد شرکت‌کننده بر اساس الگوی کرک پاتریک می‌پردازد. بخش اول مربوط به آگاهی و نگرش شرکت‌کنندگان در دوره نسبت به سواد

1. Nestor.

2. Cranbury school.

اطلاعاتی، شامل ۱۰ سؤال پنج گزینه‌ای است. بخش دوم مربوط به سنجش نظر شرکت کنندگان در خصوص برگزاری دوره، شامل ۱۴ سؤال پنج گزینه‌ای است. این دو بخش به ارزیابی سطح اول الگوی فوق می‌پردازند. بخش سوم مربوط به پرسشنامه پیش آزمون و پس آزمون است، شامل ۵۵ سؤال که به ارزیابی سطح دوم می‌پردازد. اعتبار پرسشنامه‌های آگاهی و نگرش و سنجش، از طریق اعتباریابی ظاهری و محتوایی به دست آمده است؛ به این صورت که پرسشنامه‌ها به چند نفر از متخصصان ارائه گردید و این افراد اعتبار پرسشنامه را برای مطالعه مذکور با تغییرات جزئی تأیید کردند. در خصوص پایایی پرسشنامه‌ها با استفاده از روش آلفای کرونباخ، برای پرسشنامه آگاهی و نگرش پایایی ۰/۷۸ و برای سنجش نظر شرکت کنندگان در خصوص کارگاه آموزشی ۰/۸۰ است. به منظور تبدیل داده‌های کیفی به کمی، از روش وزن‌دهی استفاده شده است. ابزار گردآوری اطلاعات جهت پیش آزمون و پس آزمون، پرسشنامه سواد اطلاعاتی طراحی شده توسط «داورپناه و سیامک» است که بر اساس استاندارد قابلیت‌های سواد اطلاعاتی برای آموزش عالی^۱ تدوین ACRL (۲۰۰۰)، برای اندازه‌گیری سواد اطلاعاتی پایه و

۱. این استاندارد حاوی ۸۷ سنجه برآیندی در قالب ۲۲ شاخص عملکردی است. این شاخصها نیز به نوبه خود در ذیل ۵ استاندارد مرتب شده‌اند. این استاندارد، توسط انجمن کتابخانه‌های دانشکده‌ای و پژوهشی وابسته به انجمن کتابداری آمریکا تدوین شده است (ACRL, 2000). در ذیل ۵ استاندارد مهارت‌های سواد اطلاعاتی برای آموزش عالی تدوین ACRL ارائه می‌شود.

استاندارد ۱. دانشجوی باسواد اطلاعاتی، ماهیت و گستره اطلاعات مورد نیاز را تشخیص می‌دهد.

استاندارد ۲. دانشجوی با سواد اطلاعاتی به شکل مؤثر و کارآمد به اطلاعات مورد نیاز دست پیدا می‌کند.

استاندارد ۳. دانشجوی با سواد اطلاعاتی، اطلاعات و مآخذ آن را به صورت منتقدانه ارزیابی و اطلاعات انتخاب شده را با مبنای دانشی و نظام ارزشی خود تلفیق می‌کند.

استاندارد ۴. دانشجوی باسواد اطلاعاتی به صورت انفرادی یا به عنوان عضوی از یک گروه، اطلاعات را برای انجام یک مقصود خاص، به صورت مؤثر مورد استفاده قرار می‌دهد.

استاندارد ۵. دانشجوی باسواد اطلاعاتی بسیاری از موضوعات اقتصادی، حقوقی، و اجتماعی مربوط به استفاده از اطلاعات را درک می‌کند و با رعایت اصول اخلاقی و قانونی به اطلاعات دسترسی می‌یابد و از آنها استفاده می‌کند.

واقعی دانشجویان، تدوین گردیده است.

روایی و پایایی این پرسشنامه قبلاً توسط «داورپناه و سیامک» (DAS) در اثری با عنوان «ساخت و هنجاریابی پرسشنامه سنجش سواد اطلاعاتی پایه و واقعی» سنجیده شده است. روایی محتوایی و صوری پرسشهای طراحی شده بر اساس مطالعه مقدماتی نظر متخصصان، نظر کتابداران و دانشجویان هدف مورد سنجش قرار گرفته است. به علاوه، برای سنجش روایی سازه از آزمون تحلیل عاملی استفاده شده است. براساس قضاوت این گروه از داوران، پرسشنامه طراحی شده روایی محتوایی بالایی دارد. در بررسی پایایی ابزار تدوین شده ضریب آلفای کرونباخ در پیش آزمون ۰/۷۷ به دست آمده است. در این پژوهش نیز ضریب آلفای پرسشنامه توزیع شده دوباره محاسبه و نتیجه کلی ۰/۸۳ به دست آمد.

برای تجزیه و تحلیل و مقایسه داده‌های به دست آمده، از شاخصهای توصیفی نظیر فراوانی، درصد، میانگین، شاخص استنباطی تی تست برای گروه‌های همبسته با استفاده از نرم‌افزار SPSS استفاده شد.

جامعه مورد مطالعه

جامعه آماری این پژوهش شامل ۳۰ نفر از شاغلان تحقیقاتی مرکز منطقه‌ای اطلاع‌رسانی علوم و فناوری در پاییز ۱۳۹۰ است. جدول ۱ ترکیب جمعیت‌شناختی جامعه مورد مطالعه را نشان می‌دهد.

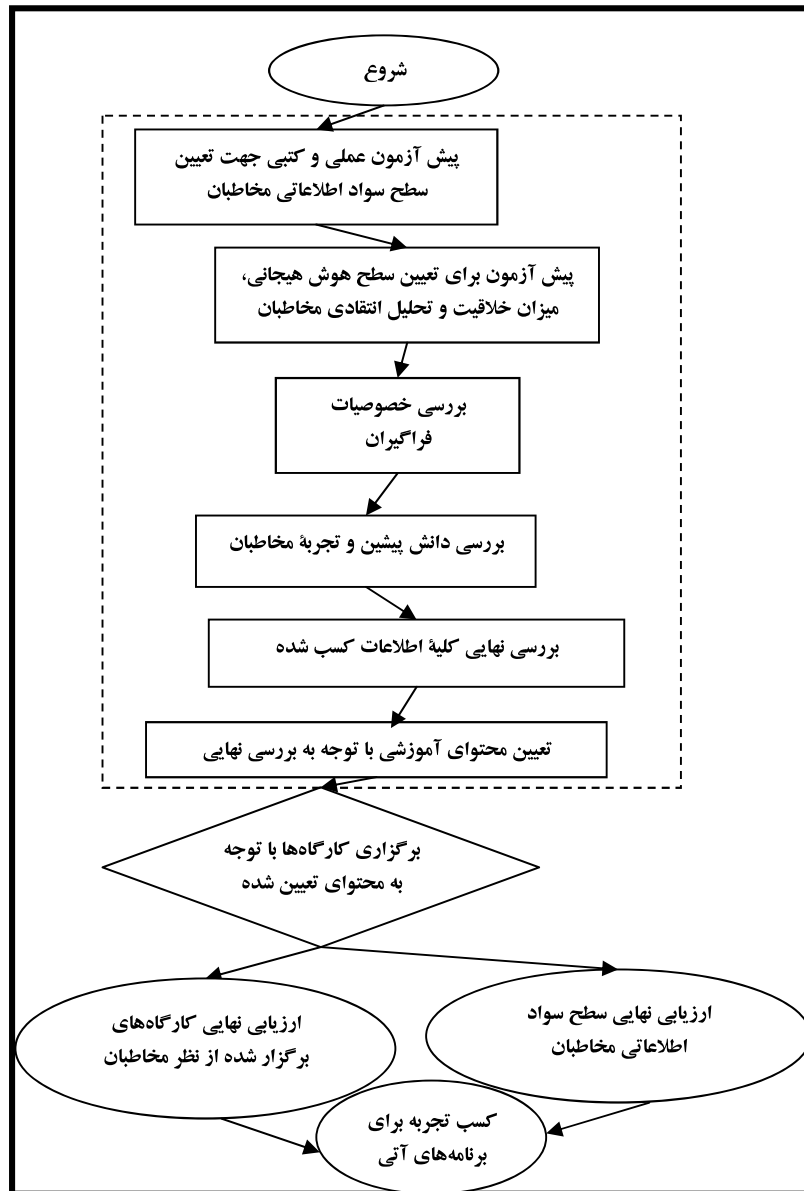
جدول ۱. ترکیب جمعیت شناختی جامعه آماری

ویژگی	طبقه‌بندی	فراوانی
جنسیت	زن	۲۰
	مرد	۱۰
مقطع تحصیلی	کارشناسی ارشد	۱۳
	کارشناسی	۱۵
	کاردانی	۲

ویژگی	طبقه‌بندی		فراوانی
سابقه کار	۵-۱		۱۳
	۱۰-۶		۸
	۱۵-۱۱		۴
	۲۰-۱۶		۵
فراغت از تحصیل	۵-۱		۱۵
	۱۰-۶		۱۲
	۱۵-۱۱		۰
	۲۰-۱۶		۳
رشته تحصیلی	۱۲	کتابداری	۲۴
	۱	زبان عربی	
	۱	زبان انگلیسی	
	۱	علوم تربیتی	
	۲	ادبیات	
	۱	علوم قرآنی	
	۱	حسابداری	
	۳	مدیریت	
	۲	اقتصاد	
	۱	کشاورزی	کشاورزی
۰	-	علوم پایه	
۵	۳	کامپیوتر	مهندسی
	۲	فناوری اطلاعات	

روش انجام کار

این طرح بر اساس الگوی پیشنهادی اجرای کارگاه‌های آموزشی توسط مجری، نمودار ۱ چنین برگزار شد:

نمودار ۱. الگوی پیشنهادی اجرای کارگاه‌های آموزش سواد اطلاعاتی به شاغلان تحقیقاتی مرکز منطقه‌ای اطلاع‌رسانی علوم و فناوری

اجرای پیش آزمون برای تعیین سطح مخاطبان

چون مشخص نبود داوطلبان شرکت در سلسله کارگاه‌های آموزشی، از نظر احراز مهارت‌های مختلف در یک سطح قرار دارند، سطح سواد اطلاعاتی پایه و واقعی آنان بررسی شد. اهمیت این مرحله از آن جهت است که کل فرایند برنامه‌ریزی کارگاه آموزشی بر اساس نتایج این سنجش بنیان نهاده شد. ارزیابی صحیح و حساب شده از سوی مجری برگزارکننده کارگاه‌ها، این امکان را فراهم آورد تا با مطابقت دادن نیازهای تعیین شده در پیش آزمون، تعیین سطح سواد اطلاعاتی پایه، زمان مناسب و عنوان‌های مناسب برای آموزش، به کارآمدی سلسله کارگاه‌ها کمک فراوانی کند (مختارپور، ۱۳۸۹).

در نتیجه، ابتدا به سنجش مهارت‌های سواد اطلاعاتی افراد پرداخته شد. سپس با توجه به اینکه در منابع مختلف مهارت‌های ارتباطی فردی (شامل مهارت‌های هوش هیجانی)، تفکر انتقادی و تحلیلی و تفکر خلاق از پیش‌نیازها به شمار می‌رود (عاصمی، ریاحی‌نیا و زندیان، ۱۳۹۰) با سنجش این سه مهارت به ترتیب به پرسشنامه‌های هوش هیجانی گلمن، تفکر انتقادی کالیفرنیا (فرم ب) و تفکر خلاق نیز پرداخته شد. در مرحله بعد خصوصیات داوطلبان مورد نظر از جمله مقطع تحصیلی، رشته، جنسیت، میزان فراغت از تحصیل و سابقه کار آنان بررسی گردید. در گام بعدی، دانش پیشین و تخصص و تجربه آنان با توجه به پرسشنامه دانش پیشین (تهیه شده توسط خسروچردی و ایرانشاهی (۱۳۸۸) برای بررسی رابطه دانش پیشین با رفتار اطلاع‌جویی) تعیین شد تا مشخص شود داوطلبان شرکت در کارگاه‌ها در چه سطحی از مهارت‌های برشمرده قرار دارند و به نرمال‌سازی شرکت‌کنندگان در سلسله کارگاه‌های مورد نظر پرداخته شود تا مریبان کارگاه‌ها با یک جامعه یکدست مواجه باشند و جلسات موفق‌تر برگزار شود. جدول ۲، نمره شاخص‌های مورد نظر را نشان می‌دهد.

جدول ۲. نمره شاخصهای تأثیرگذار بر مهارتهای سواد اطلاعاتی داوطلبان شرکت در کارگاه‌های آموزش سواد اطلاعاتی (۳۵ نفر)

شاخصها	بیشینه	کمینه	میانگین	انحراف معیار
نمره هوش هیجانی ^۱	124.00	40.00	14.107	18.85
نمره تفکر خلاق ^۲	146.00	87.00	46.126	14.85
نمره تفکر انتقادی ^۳	33.00	6.00	13.80	7.69
نمره دانش پیشین ^۴	50.00	28.00	32.88	4.00

با توجه به نتایج داده‌های گردآوری شده، ۵ نفر از داوطلبان به دلیل نرمال‌سازی کنار گذاشته شدند. در ادامه با توجه به نتایج پیش‌آزمونهای مختلف، برنامه‌ریزیهای لازم انجام شد.^۵ عنوانهای سلسله‌جلسات پیشنهادی کارگاه آموزشی سواد اطلاعاتی، در جدول ۳ ارائه شده است.

۱. نمره کل پرسشنامه مورد نظر ۲۳۵ می‌باشد. روایی و پایایی این پرسشنامه در منابع مختلف در ایران سنجیده شده است.
۲. نمره کل پرسشنامه مورد نظر ۲۱۰ است. روایی و پایایی این پرسشنامه در منابع مختلف در ایران سنجیده شده است.
۳. نمره کل پرسشنامه مورد نظر ۳۴ می‌باشد. روایی و پایایی این پرسشنامه در منابع مختلف در ایران سنجیده شده است.
۴. نمره کل پرسشنامه مورد نظر ۴۳ است. روایی و پایایی این پرسشنامه در منابع مختلف در ایران سنجیده شده است.
۵. شایان ذکر است، مدت زمان مناسب برای آموزش سواد اطلاعاتی در کارگاه‌های پیشنهادی مجری با توجه به نتایج پیش‌آزمون تعیین سطح سواد اطلاعاتی مخاطبان، متغیر است.

جدول ۳. عنوانهای سلسله جلسات پیشنهادی کارگاه آموزشی سواد اطلاعاتی

جلسه اول	معرفی سواد اطلاعاتی و اهمیت آن و روند برگزاری سلسله کارگاه‌ها
جلسه دوم و سوم	معرفی و ارائه راهکارهای افزایش تفکر خلاق و انتقادی، هوش هیجانی در سواد اطلاعاتی
جلسه چهارم و پنجم	چگونه آغاز کنیم؟ (تشخیص ماهیت و گستره اطلاعات مورد نیاز) و انتخاب یک موضوع برای پژوهش در طول برگزاری دوره آموزش
جلسه ششم	چگونگی انتخاب روشهای تحقیق برای انجام پژوهش
جلسه هفتم	آشنایی با منابع اطلاعاتی و تولید، سازماندهی و اشاعه اطلاعات
جلسه هشتم و نهم	جستجو در کتابخانه، پایگاه‌های اطلاعاتی و وب
جلسه دهم	ارزیابی منابع اطلاعاتی
جلسه یازدهم	مدیریت اطلاعات علمی در فرایند پژوهش
جلسه دوازدهم و سیزدهم	استناد به منابع اطلاعاتی و آشنایی با نرم‌افزار Endnote
جلسه چهاردهم	مخاطب شناسی
جلسه پانزدهم	رعایت اصول اخلاقی نگارش و پژوهش
جلسه شانزدهم	گردآوری گزارشی از طرحهایی که در طول دوره، مخاطبان مشغول تکمیل آن بودند، بحث درباره شیوه برگزاری کلاسها، برگزاری پس آزمون برای تعیین سطح مخاطبان پس از پایان دوره آموزشی

- در این کارگاه‌ها، از راهکارهای ارائه شده «پریخ» (۱۳۸۳) به شرح زیر استفاده شد:
- استفاده از روشهای تدریس گوناگون که تفاوت‌های فردی در یادگیری را مورد توجه قرار دهند، مانند شیوه‌های سؤال و جواب، بحث گروهی، انجام تمرین، مثالهای ملموس توسط مدرس و شرکت‌کنندگان و سایر روشهایی که مشارکت همه آنان در روند درس را مورد توجه قرار دهد
 - برقراری رابطه نزدیک بین محتوای کارگاه‌ها و موضوعها و مسائل مورد نیاز

شرکت‌کنندگان

- کنترل تعداد شرکت‌کنندگان در هر کارگاه
 - همگنی بین ویژگیهای شرکت‌کنندگان در هر کارگاه
 - همخوانی بین تعداد رایانه و منابع مورد استفاده با تعداد شرکت‌کنندگان در هر کارگاه
 - اتصال به اینترنت با سرعت مناسب
 - تأکید یکسان بر منابع چاپی و الکترونیکی
 - تناسب برنامه‌ریزی با نیازهای زمانی و تحقیقاتی شرکت‌کنندگان در هر کارگاه
 - افزایش زمان برگزاری کارگاه‌ها و پرهیز از فشردگی آنها
 - توجه به الگوهای شناختی شرکت‌کنندگان و روشهای یادگیری آنها^۱
 - ارسال منابعی مانند خلاصه جزوه‌های مورد نیاز سلسله کارگاه‌ها، اسلایدهای ارائه شده توسط مدرسان و یا دستنامه‌هایی به عنوان مکمل بحثهای ارائه شده.
- در ضمن، در این پژوهش سعی شد تا حد ممکن از تأثیرگذاری عوامل بیرونی و درونی تأثیرگذار بر پژوهشهای تجربی کاسته شود (سرمد و همکاران، ۱۳۷۷؛ نادری و سیف، ۱۳۷۲؛ پریخ، ۱۳۸۳) که برخی از این عوامل در اینجا ذکر می‌شود:
۱. **اثر عامل اختلاف:** از آنجا که این سلسله کارگاه‌ها در مرکز منطقه‌ای اطلاع‌رسانی علوم و فناوری انجام گرفت، تبلیغات برای ثبت نام در کارگاه‌ها در سطح مرکز به شکل وسیعی انجام شد. بنابراین، اثر عامل اختلافی کاهش یافت.
 ۲. **افت آزمودنیها:** با توجه به ارائه گواهی‌نامه شرکت در سلسله کارگاه‌ها به منظور بهبود وضعیت استخدامی آنان، این عامل مانعی برای جلوگیری از افت زیاد آزمودنیها در طول دوره بود.
 ۳. **اعتماد به نتایج:** با توجه به استفاده از پرسشنامه‌های استاندارد و استفاده از استاندارد قابلیت‌های سواد اطلاعاتی برای آموزش عالی تدوین انجمنهای دانشکده‌ای و پژوهشی و همچنین در نظر گرفتن شرایط برابر آشنایی با زبان انگلیسی و استفاده از رایانه به عنوان پیش شرط لازم برای ثبت نام؛ این ملاحظات، قابلیت تعمیم نتایج این پژوهش

۱. این گونه اطلاعات از پرسشنامه‌های تکمیل شده آنان استخراج گردید.

را به شاغلان تحقیقاتی کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی دیگر، در شرایط مساوی افزایش می‌دهد.

۴. **مصنوعی بودن شرایط یادگیری:** اثر مصنوعی بودن شرایط یادگیری، با فراهم کردن شرایط محیط آموزش مناسب مانند کار انفرادی با منابع چاپی و رایانه‌ای، استفاده از رایانه‌هایی که قابلیت‌های مناسبی داشتند، سرعت مناسب اینترنت، ارائه خلاصه مباحث و یا مطالب ارائه شده در کارگاه‌ها به صورت الکترونیکی از طریق ارسال با پست الکترونیکی در پایان هر جلسه به شرکت‌کنندگان، کاهش پیدا کرد.

۵. **تأثیر آزمون اول:** برای کاهش تأثیر آزمون اول در زمان پاسخ به آزمون نهایی و همچنین کاهش اثری که اطلاع از پژوهش ممکن است در توجه و یادگیری آنها داشته باشد، تلاش شد تا آگاهی زیادی به شرکت‌کنندگان از هدف از پژوهش داده نشود.

با توجه به نتایج پیش‌آزمون‌های مختلف و با در نظر گرفتن تفاوت موجود در بین مخاطبان از نظر دانش پیشین، تجربه و تخصص سلسله جلسه‌های آموزشی مورد نظر با حداقل مهارت‌های مخاطبان آغاز گردید و زمان‌بندی مربوط به هر جلسه بسته به نتایج بررسی‌های اولیه برشمرده، ترتیب داده شد.

در انتها، چون ممکن بود اثربخشی برنامه‌های آموزشی پیشنهادی مشخص نباشد، پس از هر جلسه فرم‌های ارزیابی بین شرکت‌کنندگان توزیع و گردآوری شد تا دوره‌های آموزشی ارزیابی شوند. در نهایت نیز پس از آزمون برای سنجش سواد اطلاعاتی آنان به عمل آمد تا مشخص شود بین مهارت‌های سواد اطلاعاتی شرکت‌کنندگان قبل و بعد از شرکت در سلسله کارگاه‌های مورد نظر تفاوت معنادار مثبتی وجود دارد یا خیر؟

بنا به تعریف پاتون^۱ ارزیابی برنامه عبارت است از گردآوری اطلاعات در خصوص فعالیتها، ویژگیها و بروندهای برنامه برای قضاوت درباره برنامه، بهبود اثربخشی آن یا اطلاع‌رسانی برای تصمیم‌گیری در برنامه‌ریزی آینده (هداوندی و هداوندی، ۱۳۸۹، ۳). طبق تعریف، اثر بخشی عبارت است از میزان تحقق هدفهای آموزشی.

1. Patton.

در حقیقت، ارزیابی اثربخشی دوره‌های آموزشی از یک سو آینه‌ای فراهم می‌آورد تا مدیران سازمان تصویری روشن‌تر از چگونگی کم و کیف فعالیت‌های آموزشی به دست آورند و از سوی دیگر، برنامه‌ریزان و کادر آموزشی سازمان را مجهز می‌کند تا نسبت به جنبه‌های مثبت و منفی برنامه آگاهی یابند و از این راه به اثر بخش کردن برنامه‌ها و فعالیت‌های آموزشی نیروی انسانی یاری رسانند (ادی، علیپور و عبداللهی، ۲۰۰۸ به نقل از هداوی). «کرک پاتریک» (کرک پاتریک، ۱۹۹۶ به نقل از هداوندی و هداوندی، ۱۳۸۹، ۳) ارزشیابی را به عنوان تعیین اثربخشی در یک برنامه آموزش تعریف و فرایند ارزشیابی را به چهار سطح یا گام تقسیم می‌کند که عبارتند از:

۱. واکنش: منظور، میزان واکنشی است که فراگیران به تمامی عوامل مؤثر در اجرای یک دوره آموزش از خود نشان می‌دهند. این واکنش را می‌توان از طریق پرسشنامه و یا روش‌های معمول دیگر به دست آورد. واکنش، چگونگی احساس شرکت‌کنندگان را در مورد برنامه آموزش (رضایت) اندازه‌گیری می‌کند.

۲. یادگیری (دانش): یادگیری عبارت است از تعیین میزان فراگیری مهارت‌ها، تکنیک‌ها و حقایقی که در طول دوره آموزشی به شرکت‌کنندگان آموخته و برای آنان روشن شده است و می‌توان از طریق آموزش‌های قبل، ضمن و بعد از شرکت در دوره آموزشی، به میزان آن پی برد.

۳. رفتار: منظور از رفتار، چگونگی و میزان تغییراتی است که در رفتار شرکت‌کنندگان در اثر شرکت در دوره آموزشی حاصل می‌شود و آن را می‌توان با ادامه ارزیابی در محیط واقعی کار روشن ساخت. این سطح نسبت به سطح قبلی بسیار چالش برانگیز و حساس است.

۴. نتایج: منظور از نتایج، میزان تحقق هدفهایی است که به طور مستقیم به سازمان ارتباط دارد. اندازه‌گیری سطح چهارم بسیار مشکل است و در آن شواهدی از نتایج از جمله کاهش هزینه، دوباره‌کاری فعالیت‌ها و جابه‌جایی کارمندان یا سوانح و حوادث بررسی می‌شود (به نقل از هداوندی و هداوندی، ۱۳۸۹).

در این پژوهش، از مدل کرک پاتریک استفاده شده است. در این مدل، میزان اثربخشی برنامه‌های آموزشی را می‌توان با استفاده از چهار سطح واکنش، یادگیری، رفتار و نتایج

ارزشیابی کرد که تحقیق حاضر، سطوح واکنش و یادگیری را مورد سنجش قرار داد.

آگاهی و نگرش جامعه مورد مطالعه نسبت به سواد اطلاعاتی

۷۰٪ شرکت‌کنندگان در این سلسله کارگاه‌ها میزان آگاهی خود را از مهارت‌های سواد اطلاعاتی و استانداردهای آن، در حد زیاد و ۳۰٪ در حد متوسط دانستند. ۸۲٪ ادعا داشتند با ماهیت و گستره نیازهای اطلاعاتی خویش، به میزان زیادی آشنایی دارند و ۱۸٪ نیز این آشنایی را در حد متوسط می‌دانستند. ۷۸٪ معتقد بودند که به شکل مؤثر و کارآمد به اطلاعات دسترسی می‌یابند و ۲۲٪ باقی مانده آن را در حد متوسط می‌دانستند. ۷۶٪ شرکت‌کنندگان معتقد بودند در حد زیادی توانایی ارزیابی اطلاعات و مآخذ آن را به صورت منتقدانه دارند و بقیه این توانایی را در حد متوسطی می‌دانستند. ۶۳٪ معتقد بودند می‌توانند به میزان زیادی از اطلاعات برای انجام یک مقصود خاص استفاده کنند، در حالی که ۳۷٪ این توانایی را در خود، در حد متوسط می‌دانستند. ۸۰٪ معتقد بودند در حد زیادی موضوعات اقتصادی، حقوقی و اجتماعی مربوط به استفاده از اطلاعات را درک می‌کنند و ۲۰٪ آن را در حد متوسطی می‌دانستند. همگی با این مسئله موافق بودند که آموزش و فراگیری سواد اطلاعاتی، بر بهبود وضعیت سواد اطلاعاتی آنان تأثیر مثبتی خواهد داشت و به لزوم آشنایی بهتر و کامل‌تر با آن برای انجام بهتر امور، معترف بودند.

در جدول ۲، نتایج آزمون t در بررسی تفاوت مهارت‌های سواد اطلاعاتی واقعی و پایه جامعه اطلاعاتی قبل و پس از سلسله کارگاه‌ها ارائه شده است.

جدول ۲. نتایج آزمون t در بررسی تفاوت مهارت‌های سواد اطلاعاتی واقعی و

پایه جامعه اطلاعاتی، قبل و پس از سلسله کارگاه‌ها

شاخص / گروه	میانگین	انحراف معیار	مقدار t	درجه آزادی	سطح معناداری
پیش آزمون	۴۲/۸۸	۹/۵۱	-۴/۳۳۰	۳۴	۰/۰۰۰
پس آزمون	۵۲/۱۴	۸/۸۰			

همان‌گونه که از داده‌های مندرج در جدول ۲ برمی‌آید، مقدار ۴ مشاهده شده ۴/۳۳- در سطح ۹۹٪ معنادار است. بنابراین، بین سطح سواد اطلاعاتی پایه جامعه مورد بررسی قبل از تشکیل سلسله کارگاه‌ها و پس از آن، تفاوت معنادار مثبتی وجود دارد. در ادامه، در جدول ۳، نتیجه طیف لیکرت ارزیابی محتوایی سلسله جلسات پیشنهادی از دیدگاه شرکت‌کنندگان در سلسله کارگاه‌ها ارائه شده است.

سنجش رضایتمندی فراگیران

برای پاسخگویی به این میزان رضایت فراگیران، پرسشنامه‌ای بین شرکت‌کنندگان توزیع و گردآوری شد که نتایج آن در جدول ۴ ارائه گردیده است.

جدول ۴. ارزیابی دوره آموزش کارگاهی از نظر شرکت‌کنندگان

ردیف	گویه‌ها	نمره	سطوح ارزیابی		
			مطلوب	نسبتاً مطلوب	نامطلوب
۱	رضایت از زمان برگزاری	۲.۵۹		✓	
۲	رضایت از ساعت برگزاری	۳		✓	
۳	رضایت از مکان برگزاری	۳.۸	✓		
۴	رضایت از نظم شروع و خاتمه کارگاه	۴	✓		
۵	رضایت از حجم مطالب ارائه شده	۴	✓		
۶	رضایت از میزان استفاده از وسایل کمک آموزشی	۳.۳		✓	
۷	رضایت از میزان اطلاعات و آمادگی مدرس	۴.۵	✓		
۸	رضایت از نحوه تدریس، تسلط و توانایی مدرس در تفهیم و انتقال مطالب	۴.۴	✓		
۹	رضایت از پیوستگی مطالب و سرفصلها	۴.۱	✓		
۱۰	رضایت از میزان تناسب مطالب ارائه شده با ارتقای	۳.۹	✓		

ردیف	گویه‌ها	نمره	سطوح ارزیابی		
			مطلوب	نسبتاً مطلوب	نامطلوب
	معلومات شرکت‌کننده				
۱۱	رضایت از محتوای مطالب ارائه شده	۴		✓	
۱۲	رضایت از کیفیت برنامه ریزی و هماهنگی	۳.۵		✓	
۱۳	رضایت از نظارت و سرپرستی مسئولان آموزشی بر کیفیت اجرای کارگاه	۴	✓		
۱۴	رضایت از پیگیری و اقدامهای اصلاحی مسئولان برای برطرف کردن مشکلات مطرح شده	۳.۱		✓	
۱۵	رضایت از میزان کیفیت کارگاه‌های آموزشی	۳.۵	✓		
۱۶	ارزیابی کل دوره	۳.۵۵	✓		

چنان که از داده‌های جدول فوق بر می‌آید، از نظر شرکت‌کنندگان، دوره آموزشی مورد نظر در سطح مطلوبی قرار دارد. بر این اساس، فراگیران میزان رضایت خود را از کیفیت کارگاه‌های آموزشی در سطح مطلوب (۳.۵) ارزیابی کردند و نمره ارزیابی کل دوره (۳.۵۵) است که در سطح مطلوب ارزیابی شده است.

بحث و نتیجه‌گیری

همان‌گونه که نتایج تحقیقات «هداوندیها» (۱۳۸۹) نشان داد، ۷۵٪ شرکت‌کنندگان در دوره آموزشی رضایتشان از ساعات دوره متوسط به بالاست. با وجود این، زمان تشکیل دوره با توجه به پایان سال و حجم کاری بالای ادارات مناسب نبوده است. نتایج تحقیق «مشیر طالش» (۱۳۷۷) نیز در مورد کیفیت آموزش نشان داد زمان اختصاص داده شده برای مطالب آموزشی و زمان تشکیل دوره‌ها مناسب نبوده است.

«ریسمانچیان» (۱۳۷۳) و «قشونی» (۱۳۷۴) نیز به همین نتیجه رسیده‌اند. در این تحقیق نیز شرکت‌کنندگان از زمان برگزاری دوره (ساعت ۱۶ الی ۱۸، بلافاصله پس از پایان ساعت کار) رضایت مطلوبی نداشتند.

از نقاط قوت این دوره می‌توان به رضایت شرکت‌کنندگان از میزان اطلاعات و آمادگی مدرس، نحوه تدریس، تسلط و توانایی مدرس در تفهیم و انتقال مطالب، پیوستگی مطالب و سرفصلها، محتوای مطالب ارائه شده، حجم مطالب ارائه شده، نظارت و سرپرستی مسئولان آموزشی بر کیفیت اجرای کارگاه، نظم شروع و خاتمه کارگاه و میزان تناسب مطالب ارائه شده با ارتقای معلومات شرکت‌کننده، اشاره کرد.

نتایج این تحقیق در خصوص رضایت از امکانات آموزشی، با نتایج تحقیقات «هداوندیها» (۱۳۸۹)، «تقی زوار» (۱۳۷۳) مطابقت داشت. میزان رضایت از محتوای آموزشی فراگیران با نتایج یافته‌های «هداوندیها» (۱۳۸۹)، «بابایی» (۱۳۸۵)، «اسداله‌پور» (۱۳۸۵) و «میر امینی» (۱۳۷۴) در زمینه تناسب دوره آموزشی با نیازهای فراگیران همخوانی داشت. ولی با یافته‌های «مشیر طالش» (۱۳۷۷) و «قشونی» (۱۳۷۴) همخوانی نداشت، زیرا یافته‌های این تحقیقات نشان می‌دهند محتوای دوره آموزشی مربوط پاسخگوی نیازهای آموزشی شرکت‌کنندگان نبوده است.

از نقاط قوت دیگر این دوره، روش تدریس مدرسان بود که با نتایج «هداوندیها» (۱۳۸۹)، «طالش» (۱۳۷۷) و «ریسمانچیان» (۱۳۷۳) در خصوص رضایت از روش تدریس مدرسان دوره، همخوانی داشت.

یافته‌های پژوهش نشان داد کل دوره آموزشی در سطح مطلوبی ارزیابی شده است که این یافته با نتایج تحقیق «هداوندیها» (۱۳۸۹) همخوانی داشته اما با نتایج تحقیقات «هداوندی» (۱۳۸۲) و «شاهانی» (۱۳۷۷) همخوانی ندارد، زیرا نتایج این تحقیقات نشان می‌دهد کیفیت دوره‌های آموزشی در سطح متوسط ارزیابی شده است.

از آنجایی که رابطه معناداری بین نمره‌های پیش آزمون و پس آزمون شرکت‌کنندگان به دست آمده است، یافته‌های این تحقیق با نتایج تحقیق «هداوندیها» (۱۳۸۹)، «تابع بردبار، رسول زاده طباطبایی و سامانی» (۱۳۸۷)، «پریخ» (۱۳۸۳)، «عسگری ایمانه و

_____ سنجش اثربخشی سلسله کارگاه‌های پیشنهادی آموزشی سواد ... / ۲۵۳

اسلامی» (۱۳۸۳)، «سامانی و عابدی» (۱۳۸۳) و «مولوی و جعفری و کلانتری» (۱۳۸۰)، «پریخ، ارسطوپور و نادری» (۱۳۹۰) در خصوص تأثیر آموزش در افزایش دانش و آگاهی شرکت‌کنندگان دوره‌های آموزشی، همخوانی دارد.

پیشنهادها

تشکیل مستمر سلسله کارگاه‌های آموزشی سواد اطلاعاتی پایه و پیشرفته در طول سال برای شاغلان تحقیقاتی
برگزاری سلسله کارگاه‌های آموزشی سواد اطلاعاتی پایه و پیشرفته در طول سال برای اعضای هیئت علمی مراکز اطلاع‌رسانی
تشکیل مرکزی با نام مرکز سواد اطلاعاتی در مرکز که مسئولیت برنامه‌ریزی در مورد ارتقای سواد اطلاعاتی شاغلان مرکز را با برگزاری کارگاه‌ها، انتشار منابع اطلاعاتی و آموزشی مناسب، بر عهده داشته باشد (پریخ، ۱۳۸۳).

منابع

- اسداله پور، علی (۱۳۸۵). ارزیابی دوره‌های آموزشی دامداران: مورد استان مازندران. علوم ترویج و آموزش کشاورزی ایران، ۲ (۲)، ۹۹-۱۱۰.
- بابایی، جواد (۱۳۸۵). محافظت از کارکنان بهداشتی درمانی در بالایا و شرائط اضطراری. سومین کنگره بین‌المللی بهداشت، درمان و مدیریت بحران در حوادث غیر مترقبه تهران. بازیابی ۲۵ تیر، ۱۳۹۱، از http://www.civilica.com/Paper-ICHMCM03-ICHMCM03_262.html
- تابع بردبار، فریبا؛ کاظم رسول‌زاده طباطبایی و سیامک سامانی (۱۳۸۷). اثربخشی جرأت‌ورزی و ایمن‌سازی در مقابل تنیدگی بر احساس غربت دانشجویان. مجله علوم رفتاری، ۲ (۴)، ۲۶۹-۲۹۱.
- پریخ، مهری (۱۳۸۳). سنجش اثربخشی کارگاه‌های آموزشی مهارت‌های سواد اطلاعاتی. مطالعات تربیتی و روان‌شناسی، ۵ (۲)، ۷۹-۱۰۳.
- _____، ارسطوپور، شعله؛ و رامین نادری (۱۳۹۰). اثربخشی کارگاه‌های آموزشی سواد اطلاعاتی برای دانشجویان تحصیلات تکمیلی: پژوهشی با رویکرد زمینه‌گرا.

- پژوهش‌نامه کتابداری و اطلاع‌رسانی، ۱ (۲)، ۲۰۱-۲۲۴.
- پاکدامن، نشانه و لیلا صنیعی‌آباده (۱۳۸۹). بررسی میزان سواد اطلاعاتی کتابداران کتابخانه‌های دانشگاه‌های دولتی شهر اصفهان. *ماهنامه الکترونیکی ارتباط علمی*. ۱۶ (۳).
 - پورنقی، رویا و زهرا اباذری (۱۳۸۷). بررسی تطبیقی میزان سواد اطلاعاتی کتابداران کتابخانه‌های دانشگاه‌های علوم پزشکی ایران، علوم پزشکی شهید بهشتی، تربیت مدرس، تهران و شهید بهشتی. *فصلنامه مدیریت سلامت*، ۱۱ (۳۱)، ۷۹-۵۵.
 - تفرشی، شکوه و معصومه انگورج تقوی (۱۳۸۷). بررسی میزان سواد اطلاعاتی - کتابداران کتابخانه‌های عمومی شهر تهران وابسته به نهاد کتابخانه‌های عمومی شهر تهران. *دانش‌شناسی*، ۱ (۳)، ۲۹-۳۸.
 - حقانی، فریبا و طلعت خدیوزاده (۱۳۸۸). تأثیر دوره آموزش کارگاهی مهارت‌های مطالعه و یادگیری و راهبردهای مطالعه و یادگیری دانشجویان استعداد درخشان. *مجله ایرانی آموزش در علوم پزشکی*، ۹ (۱)، ۳۱-۳۹.
 - خسروجردی و ایرانشاهی (۱۳۸۸). رابطه دانش پیشین با رفتار اطلاع‌جویی در دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه تهران. *علوم و فناوری اطلاعات*، ۲۵ (۱)، ۹۱-۱۰۹.
 - رضوان، آذین؛ مرتضی کویکی و زاهد بیگدلی (۱۳۸۸). بررسی میزان سواد اطلاعاتی کتابداران کتابخانه‌های عمومی استان خوزستان به منظور شناسایی نقاط قوت یا ضعف احتمالی آنها در این زمینه. *فصلنامه تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی (پیام کتابخانه سابق)*، ۱۵ (۵۸)، ۳۸-۹.
 - زمانی، عشرت (۱۳۸۲). استانداردهای سواد اطلاعاتی. *فصلنامه اطلاع‌رسانی*، ۱۹ (۱ و ۲)، ۳۴-۴۱.
 - زوار، تقی (۱۳۷۳). بررسی رابطه برخی عوامل با سودمندی دوره‌های آموزش بزرگسالان روستائی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران. ارائه شده در اولین سمینار علمی ترویج امور دام و منابع طبیعی - سال ۱۳۷۵.
 - سرمد، زهره؛ عباس بازرگان و الهه حجازی (۱۳۷۷). روشهای تحقیقی در علوم رفتاری. تهران: آگاه.
 - عباباف، مهرداد (۱۳۹۱). کارگاه آموزشی چیست؟. مدیریت توسعه و منابع انسانی، دانشگاه علوم پزشکی مشهد. بازیابی ۲۵ تیر، ۱۳۹۱، از

- عاصمی، عاصفه؛ نصرت ریاحی‌نیا و فاطمه زندیان (۱۳۹۰). *سواد اطلاعاتی: آموزش و یادگیری*. تهران: نشر کتابدار.
- فدایی، ابراهیم (۱۳۸۱). کارگاه آموزشی چیست؟ کارگاه آموزشی شکاف بین بینش و عمل آموزش را پر می‌کند. *تعاون*، ۱۲۷، ۳۴-۳۶.
- قاسمی، علی حسین (۱۳۸۵). بررسی وضعیت سواد اطلاعاتی دانشجویان تحصیلات تکمیلی و انطباق آن با استانداردهای سواد اطلاعاتی ACRL و چهار سند ملی. پایان‌نامه دکتری، دانشگاه فردوسی، مشهد.
- مختاری‌پور، رضا (۱۳۸۹). برگزاری کارگاه‌های آموزش سواد اطلاعاتی در کتابخانه‌های آموزشی: ضرورت، اصول و روشها. *علوم و فناوری اطلاعات*، ۲۵ (۴)، ۷۴۵-۷۵۵.
- نوه ابراهیم، عبدالرحیم (۱۳۷۲). کارگاه‌های آموزشی روشی برای توسعه منابع انسانی: تحلیل موردی. پژوهش و برنامه‌ریزی در آموزش عالی، ۳، ۱۱۰-۱۱۷.
- هداوندی، محمدرضا و فاطمه هداوندی (۱۳۸۹). ارزیابی اثربخشی دوره آموزشی کارگاهی مدیریت بحران استان کرمان در سال ۱۳۸۸. *فصلنامه علمی امداد و نجات*، ۲ (۱)، ۱۷-۳۲.
- ACRL (2000). *Information literacy competency standards for higher education*. Chicago: Illinois. Retrieved September 30, 2006, from <http://www.ala.org/ala/acrl/acrlstandards/standards.pdf>
- Nestor, Mark H. (2006). *An Information Literacy workshop for faculty development at the cranbury school*. Doctoral thesis. University of Delaware.